

УДК 657:37.014.543.3-048.82(045)

Шендригоренко М.Т.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку та аудиту,
*Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського*

Яковенко Ю.В.,
Кетінг О.-Ф.З.,
студенти,
*Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського*

РОЗРАХУНКИ ЗІ СТИПЕНДІАТАМИ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ НАРАХУВАННЯ ТА ОБЛІКУ

Шендригоренко М.Т., Яковенко Ю.В., Кетінг О.-Ф.З. Розрахунки зі стипендіатами: проблемні аспекти нарахування та обліку. У статті розкрито проблемні аспекти ведення обліку стипендіальних розрахунків. Окреслено особливості організації обліку стипендій та схему документообігу облікової інформації у структурних підрозділах університету. Виокремлено негативні риси діючої в Україні системи нарахування стипендій. Обґрунтовано доцільність використання посилюючих коефіцієнтів під час розподілу додаткових балів за наукову діяльність. Визначено важливість формування та ефективного функціонування вітчизняних грантово-стипендіальних програм.

Ключові слова: бухгалтерський облік, державна стипендіальна програма, план рахунків, посилюючий коефіцієнт, стипендіальні розрахунки.

Шендригоренко М.Т., Яковенко Ю.В., Кетінг О.-Ф.З. Расчеты со стипендиатами: проблемные аспекты начисления и учета. В статье раскрыты проблемные аспекты ведения учета стипендиальных расчетов. Очерчены особенности организации учета стипендий и схема документооборота учетной информации в структурных подразделениях университета. Выделены отрицательные стороны действующей в Украине системы начисления стипендий. Обоснована целесообразность использования усиливающих коэффициентов при распределении дополнительных баллов за научную деятельность. Определена важность формирования и эффективного функционирования отечественных грантово-стипендиальных программ.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, государственная стипендиальная программа, план счетов, стипендиальные расчеты, усиливающий коэффициент.

Shendryhorenko M.T., Yakovenko Y.V., Keting O.-F.Z. Grant-aided calculations: problem aspects of charged and accounting. The problem aspects of accounting for scholarship calculations were disclosed by this article. The features of organization of accounting of scholarship and document flow processing of accounting information in structural subdivisions of the university were outlined. The negative features of the scholarship system of paying in Ukraine were distinguished. The expediency of using aggravate coefficients for distributing additional points of scientific activity was substantiated. The importance of forming and effective functioning of domestic grant and scholarship programs was determined.

Key words: accounting, aggravate coefficients, chart of account, state scholarship program, scholarship calculations.

Постановка проблеми. Динамічний розвиток та трансформація законодавчих і нормативних основ обліку в державному секторі України зумовили безліч змін, зокрема у сфері обліку та нарахування стипендій. Стипендіальні виплати й будь-які зміни, пов'язані з їх нарахуванням і виплатою, є досить актуальним питанням як для державних вищих навчальних закладів, їхніх бухгалтерських підрозділів, так і для студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні аспекти обліку розрахунків зі стипендіатами ставали об'єктом дослідження багатьох науковців, серед них: Л.В. Панкевич, М.А. Зварич, Р.С. Бойко, Л.М. Лучечко [5], П.Й. Атамас [1], В.Я. Плаксієнко, В.О. Гуня, С.В. Свірко [9] та ін. Однак проблемні питання організації дієвого обліку, вірного нараху-

вання та розрахунків зі стипендіатами залишаються дискусійними та потребують уточнення з урахуванням змін чинного законодавства.

Дослідження порядку нарахування та обліку розрахунків зі стипендіатами дало змогу визначити низку особливостей та проблем, що безпосередньо впливають на діяльність вищих навчальних закладів та успішність студентів. Зокрема, це: введення обліку стипендій із використанням бухгалтерських рахунків, відповідно до вимог Плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі, що почав діяти з 01.01.2017; розподіл додаткових балів і нарахування стипендій; відсутність міцної вітчизняної грантово-стипендіальної основи для здобувачів вищої освіти в Україні тощо.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у визначенні проблемних аспектів здійснення стипендіальних розрахунків в Україні та їх обліку, а також наданні рекомендацій щодо їх вирішення на основі узагальнення досвіду зарубіжних країн.

Виклад основного матеріалу. Стипендія – це грошове забезпечення, яке призначається із загального фонду державного бюджету та регулярно надається особам, що навчаються на денних відділеннях вищих і середніх спеціальних навчальних закладів на бюджетній основі, а також особам, які проходять підготовку на стаціонарі в аспірантурі та докторантурі [9, с. 123]. Стипендія забезпечує умови реалізації гарантій держави щодо здобування освіти й матеріальне стимулювання якісного навчання та наукової діяльності.

Розрахунки за стипендіями – одна з найбільш трудомістких ділянок облікової роботи бухгалтерів навчальних закладів. Для розрахунків за стипендіями характерні великі масиви облікової інформації, типовість і щомісячна повторюваність операції з нарахування стипендій, відрахувань із них, виплат. Стипендія – це особливий вид грошового забезпечення, який не входить до фонду оплати праці [13]. Стипендіатам за період тимчасової непрацездатності допомога не виплачується, а зберігається стипендія. Водночас стипендія включається до сукупного оподаткованого доходу громадян, а всім стипендіатам присвоюється ідентифікаційний код платника податків.

Державні стипендії у навчальних закладах і науково-дослідних інститутах виплачуються в межах установлених лімітів стипендіального фонду відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Питання стипендіального забезпечення» від 12.07.2004 № 882, із подальшими змінами [8]. Згідно із цим Порядком, розмір стипендії визначається в неоподатковуваних мінімумах доходів громадян на місяць залежно від типу навчального закладу, спеціальності, успішності, наявності права в особи на отримання державних пільг і гарантій, установлених для окремих категорій громадян [8].

Викремлюючи такий напрям організації бухгалтерського обліку, як організація обліку стипендій, слід указати на значну подібність заходів з удосконалення та забезпечення облікового процесу на цій ділянці із системою заходів щодо організації бухгалтерського обліку заробітної плати. Організація обліку стипендій охоплює [1, с. 96–97]:

- визначення нормативної бази;
- організацію обліку особового складу студентів та інших стипендіатів;
- організацію обліку результатів сесії та призначення стипендій;
- організацію обліку нарахування стипендій та розрахунків із її виплати;
- організацію облікових номенклатур;
- організацію вибору носіїв інформації;
- організацію руху носіїв облікової інформації.

Функції обліку особового складу студентів та інших стипендіатів покладено на студентський відділ кадрів, науковий відділ, відділ докторантури та аспірантури. Студентам на 1 вересня присвоюється кодове чи цифрове позначення, яке виконує роль, аналогічну табельному номеру. Зазначений кодовий знак закріплюється за студентом на весь час його навчання і фіксується у

студентському квитку, заліковій книжці й у всіх первинних документах з обліку стипендій [9, с. 126]. Зарахування до аспірантури та докторантури також супроводжується присвоєнням аспірантові чи докторантові відповідного кодового позначення відділом аспірантури і докторантури. Підставою для зарахування студентів, аспірантів та докторантів виступають накази ректора навчального закладу про зарахування до складу студентів, аспірантів, докторантів відповідного переліку осіб. Подальший рух особового складу студентів, аспірантів, докторантів також здійснюється відповідно до наказів керівника навчального чи наукового закладу [5, с. 148].

Функції з обліку результатів екзаменаційної сесії покладено на деканати навчальних закладів. Зазначені структурні підрозділи акумулюють інформацію щодо оцінок, отриманих студентами під час екзаменаційної сесії за кожним навчальним предметом, у вигляді відомостей на здачу іспитів та заліків. Деканати повинні організувати роботу так, щоб упродовж двох днів після закінчення екзаменаційної сесії підготувати матеріали для передачі. Для цього потрібно чітко встановити термін здачі викладачами відомостей на іспит чи залік [1, с. 101].

Після обробки інформації й узагальнення її у вигляді відомостей результатів екзаменаційної сесії (з визначенням середнього балу) по навчальних групах деканати передають зазначені накопичувальні документи для вирішення питання призначення чи позбавлення стипендій до стипендіальної комісії.

Стипендіальна комісія формується наказом ректора в складі [1, с. 103]:

- керівника установи;
- деканів (завідувачів відділень);
- представників профспілкової організації;
- бухгалтера розрахункового сектора (групи розрахунків зі стипендіатами).

Комісія після розгляду документів щодо призначення стипендій формує реєстр учнів, студентів, курсантів, яким призначається стипендія. Він затверджується наказом керівника навчального закладу. Зазначений пакет документів передається до розрахункового відділу бухгалтерії для нарахування стипендій. Стипендії докторантам та аспірантам призначаються наказом ректора, директора за поданням наукової частини [5, с. 152].

Нарахування стипендії здійснюється в установлені терміни. Відповідно до графіка документообігу, носії облікової інформації надходять до бухгалтерії. Бухгалтер розрахункового сектора здійснює розрахунок стипендії складанням розрахункових чи розрахунково-платіжних документів за групами. Виплати студентських стипендій на практиці здійснюються двома способами: через касу навчального закладу; через уповноважені установи банку (платіжною картою) [1, с. 104].

До кінця 2016 р. облік стипендій регулювався Планом рахунків бухгалтерського обліку для бюджетних установ [7]. Розрахунки за стипендіями велися за субрахунком 662 «Розрахунки зі стипендіатами» [7].

Наголосимо, що декілька років поспіль відтермінували введення нових правил обліку для бюджетних установ. Так, План рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі, затверджений Наказом Мінфіну України від 31.12.2013 № 1203, три роки чекав свого

часу. З 1 січня 2017 р. він почав діяти лише для бюджетних установ і державних цільових фондів. Згідно з уведеним Планом рахунків, розрахунки за стипендіями обліковувалися вже за субрахунком 6512 «Розрахунки з виплати стипендій, пенсій, допомоги та інших трансфертів населенню» [6].

Вважаємо, що ці зміни викликали низку проблем у бухгалтерів вищих навчальних закладів: по-перше, бухгалтер мав вести подвійну бухгалтерію вручну та звіряти фінансову звітність за старим та затвердженим із 2017 р. Планом рахунків; по-друге, не було впроваджено чітких методичних рекомендацій зі співставлення субрахунків бухгалтерського обліку та перенесення залишків (МФУ затвердило Методичні рекомендації № 1127 21.12.2016, але вони не прояснили ситуації в даному питанні, а тільки викликали більше суперечностей [3]).

В Україні діяла відносно проста система визначення та нарахування стипендій, яка передбачала, що ті студенти, які навчаються за державним замовленням та мають рівень успішності 4,0–4,99 (за п'ятибальною системою оцінювання), отримували ординарну (звичайну) стипендію у розмірі 830 грн. За високої успішності студентів, тобто отримання «5 балів» за п'ятибальною системою, ординарна стипендія становила 930 грн. станом на 2016/2017 навчальний рік [10]. Ті студенти, які потребували соціального захисту та за підсумками навчання не одержували академічної стипендії, мали право на отримання соціальної стипендії. До цієї категорії потрапляли діти, позбавлені батьківського піклування, студенти з малозабезпечених сімей тощо [13]. Незважаючи на той факт, що ця сума значно не досягала прожиткового мінімуму на одну працездатну особу (з 01.12.2016 по 30.04.2017, згідно з даними МФУ, сума прожиткового мінімуму становила 1 600 грн. [12]), стипендію мали можливість отримувати всі студенти-бюджетники.

Щоб вирішити проблему відмінності розміру стипендії та прожиткового мінімуму, Міністерство освіти та науки і Міністерство фінансів прийняли рішення скоротити частку стипендіатів до 40–45% від загальної кількості бюджетників у ВНЗ до кінця 2017 р. та залишити 25% стипендіатів на кінець 2018 р. [13]. Поступово знижуючи кількість студентів, які будуть отримувати стипендії, уряд планує за цією програмою скоротити на 2020 р. до 15% кількість стипендіатів.

Таким чином, планується підвищити суму стипендії до мінімальної заробітної плати (МФУ планує у 2020 р. розмір стипендії підвищити до 3 723 грн.) [13]. Тобто кількість студентів, які отримують стипендію, буде скорочена в 2,5 рази, проте розмір стипендії збільшиться майже в тричі.

На нашу думку, реформування освітньої системи, що здійснюється в Україні з 2015 р. й щодо порядку нарахування та розподілу стипендіального фонду, має переваги та недоліки. Однією з таких проблем є наявність аспекту певної «дискримінації» у процесі нарахування стипендій. Так, можливість отримання стипендій студентами-бюджетниками у розрізі однієї академічної групи обмежено розміром законодавчо встановлених квот на отримання даних виплат (не більше 45%) і спричиняє не лише можливість виникнення корупційного прецеденту, а й здійснює зворотній вплив, оскільки частина студентів, які потенційно могли б

отримувати стипендіальні виплати, витрачаючи їх на наукову діяльність, розуміють, що не підпадають під відсоток квот.

Вважаємо, що потребує особливої уваги порядок нарахування додаткових балів для студентів, що претендують на отримання стипендій. Зокрема, внаслідок дії новосформованої системи нарахування додаткових балів утворився принцип «нівелювання інтенсивності наукової праці». У зв'язку із цим студент, який написав одну наукову працю (навіть у формі тез), отримує однакову кількість додаткових балів порівняно зі студентом, що за той самий проміжок часу написав більшу кількість наукових праць, що, безперечно, не може виступати стимулом для здійснення наукової студентської діяльності. Погоджуємося, що встановлені межі породжують випадки, коли підвищену стипендію не буде отримувати ніхто (якщо спеціальність менша за 50 осіб, наприклад) або стипендію на деяких спеціальностях можуть не отримувати навіть відмінники за п'ятибальною шкалою.

На нашу думку, вирішення питання розподілу додаткових балів за наукову діяльність студентів можливе за рахунок уведення додаткових посилюючих коефіцієнтів. Так, за кожну наукову працю, що була написана студентом у звітному періоді, пропонуємо додатково нараховувати 0,1 бали. Тобто якщо студент написав три наукові праці у формі тез, то до базових двох балів, що встановлені за критерієм розподілу додаткових балів, необхідно додати посилюючий коефіцієнт 0,3. Разом із тим пропонуємо встановити також граничні межі нарахування посилюючих коефіцієнтів, щоб не спричинити різного роду негативних тенденцій.

Одним зі шляхів мінімізації негативного впливу скорочення потенційної кількості студентів-бюджетників, що отримують стипендіальні виплати, може стати потужна програма функціонування великих вітчизняних грантових та стипендіальних програм. Левова частка стипендіальних програм підтримки та стимулювання наукової діяльності в Україні реалізується за рахунок підтримки приватних або комерційних фондів. Безперечно, позитивним є факт функціонування в Україні Державного фонду фундаментальних досліджень. Незважаючи на це, наявні потужності Фонду не покривають повною мірою наявний попит на грантові та стипендіальні програми серед українських студентів.

Позитивним прикладом успішного функціонування комерційних фондів в Україні є стипендіальна програма підтримки талановитої молоді Фонду Віктора Пінчука «Завтра.UA». За десять років із часу запуску програми в 2006 р. понад 2 300 студентів стали частиною спільноти «Завтра.UA» [2].

Відбираючи найталановитіших студентів України, фонд надає їм фінансову підтримку для продовження освіти та для реалізації проєктів соціального напрямку (60 індивідуальних і 100 групових ініціатив). Програма також є платформою для індивідуального розвитку, налагодження нових зв'язків, спілкування, обміну досвідом та інформацією [2].

Одним зі шляхів вирішення цієї проблеми є узагальнення досвіду діяльності провідних країн у сфері грантового та стипендіального забезпечення. Слід указати, що Південна Корея, яка є одним із лідерів у сфері освіти та інноваційних технологій, має досить розгалужену систему державного стипендіального преміювання як для вітчизняних, так і для іноземних студентів.

Заслужують на увагу такі програми:

– Стипендіальна програма для проведення досліджень у національному музеї сучасного мистецтва (дослідницька програма, яка розрахована на професіоналів у сфері музейної справи, у тому числі кураторів та освітян, передбачає щомісячну стипендію у розмірі 900 тис. корейських вон, забезпечення житлом, авіапереліт, медичне страхування) [15].

– Міжнародна стипендіальна програма під егідою урядової організації National Institute for International Education (NIIE), діяльність якої спрямована на реалізацію міжнародної взаємодії у сфері освіти. Навчання включає курс корейської мови тривалістю один рік. Загальна тривалість навчання на магістерських програмах становить три роки, на аспірантських програмах – чотири роки, у межах програми стипендіат отримує стипендію в розмірі 900 тис. вон (близько 800 дол. США) щомісячно, а також кошти на проведення наукової роботи, переїзд, друк дисертації, медичну страховку. Кандидати з високим рівнем володіння корейською мовою отримують додаткову стипендію в розмірі 100 тис. вон щомісяця) [16].

Досить схожий підхід у сфері освіти реалізується у США. Зокрема, до таких освітніх програм належать:

– Програма академічних обмінів імені Фулбрайта. Це найбільша програма академічних обмінів для українців від уряду США. Програма орієнтована на студентів старших курсів, випускників ВНЗ, молодих спеціалістів, науковців і навіть для навчальних установ [15].

– Стипендії PROMYS на літню школу у США та Великобританії. Дана двомісячна літня навчальна програма зорієнтована на учнів старших класів, які хочуть поглибити свої знання та навички в математичних розрахунках. Школа проходить у Бостонському університеті у США та Оксфордському університеті, що у Великобританії. Організатори пропонують 10 стипендій для учнів Європи.

– Грант Фонду інженерної інформації. Фонд інженерної інформації США пропонує грант розміром від 5 тис. до 25 тис. доларів на реалізацію інноваційного проекту у сфері інженерії. Конкурс орієнтований на країни, що розвиваються, а також покликаний залучити до інженерії жінок [15].

– Стажування в уряді США (Legislative (Professional) Fellow Program – це можливість для молодих фахівців пройти короткострокове стажування в уряді США та зрозуміти апарат роботи [15].

Досить цікавим і актуальним для України є досвід Польщі у сфері стипендіальних програм. На державному рівні в Польщі діють такі освітні та стипендіальні програми:

– Стипендіальна програма уряду РП від Варшавського університету. Проект розрахований для науковців віком до 35 років [14].

– Gaude Polonia. Це стипендіальна програма, заснована міністром культури. Її орієнтовані учасники – молоді перекладачі та поліглоти зі Східної Європи, у тому числі й України.

– Стипендіальна програма ім. Кшистофа Скубішевського. Це фонд, який заснований міністром закордонних справ ще наприкінці ХХ ст. За умовами проекту студенти політичних та правових спеціальностей Варшавського університету або інших ВНЗ Польщі можуть розраховувати на стипендію [14].

Усі зазначені стипендіальні програми мають спільну мету – заохочення та стимулювання еміграції талановитої молоді, що здатна забезпечити наукові розробки та їх реалізацію, створювати інтелектуальний ресурс, продукуючи науковий потенціал країни та інтенсивність науково-технічного процесу.

Висновки. Таким чином, дослідження проблемних аспектів нарахування та обліку розрахунків зі стипендіатами дало змогу:

– визначити, що основними перешкодами для організації безперервного і об'єктивного обліку розрахунків зі стипендіатами є такі фактори: змінність нормативно-правової бази, що викликана затвердженням Плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі; необхідність узгодження порядку формування та висвітлення облікової інформації щодо обліку розрахунків зі стипендіатами, відповідно до новозатверджених вимог законодавства та наявність впливу людської помилки;

– запропонувати введення додаткового посилюючого коефіцієнта для оптимізації ведення нарахування додаткових балів за наукову діяльність та об'єктивного здійснення розрахунку й обліку стипендій у всіх державних вищих навчальних закладах, що є суб'єктами державного сектору;

– обґрунтувати необхідність формування вітчизняних грантових програм, що фінансувалися б державою та приватними інвесторами на рівних засадах і передбачали розподіл вигід від успішних наукових проектів і ризиків від невдалих, а також дали б українським вищим навчальним закладам змогу виконувати функції наукових центрів.

Список використаних джерел:

1. Основи обліку в бюджетних організаціях: навч. посіб. / П.Й. Атамас, В.Я. Плаксієнко, В.О. Гуня. К.: Центр навчальної літератури, 2003. 284 с.
2. Завтра.UA. URL: <http://zavtra.in.ua/competition/umovi-provedennya-konkursu/>.
3. Методичні рекомендації зі співставлення субрахунків бухгалтерського обліку та перенесення залишків: Наказ Міністерства фінансів України від 21.12.16 № 1127. URL: <https://buhgalter.com.ua/zakonodavstvo/buhgalterskiy-oblik/metodichni-rekomendatsiyi-zi-spivstavlennya-subrahunkiv/>.
4. Освіта.ua. URL: <http://osvita.ua/abroad/news/27375/>.
5. Бухгалтерський облік у бюджетних установах: навч. посіб для студ. вищ. навч. закл. / Л. Панкевич, М. Зварич, Р. Бойко, Л. Лучечко. Львів: Аверс, 2003. 316 с.
6. План рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі: Наказ Міністерства фінансів України від 31.12.13 № 1203. URL: <https://buhgalter.com.ua/dovidnik/plan-rahunkiv/plan-rahunkiv-buhgalterskogo-obliku-v-derzhavnomu-sektori/>.
7. План рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ: Наказ Міністерства фінансів України від 26.06.13 № 611. URL: <https://buhgalter.com.ua/dovidnik/plan-rahunkiv/plan-rahunkiv-buhgalterskogo-obliku-byudzhethnih-ustanov/>.
8. Про питання стипендіального забезпечення: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2004 № 882 (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/882-2004-%D0%BF/paran229#n229>.

9. Свірко С.В. Організація бухгалтерського обліку в бюджетних установах: навч. посіб для студ. вищ. навч. закл. К.: КНЕУ, 2004. 380 с.
10. Товт А. Получат не только лишь все. Что будет со стипендиями в 2018 году. Страна.ua. 2017. URL: <https://strana.ua/articles/analysis/87917-stipendii-2018-skolko-studentov-poterjajut-stipendiju-v-2018-hodu-po-planu-minfina.html>.
11. Українська правда. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2017/02/16/222618/>.
12. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/labour/wagemin/>. Назва з екрана.
13. Юридичний портал України: Стипендія 2018: розмір соціальних і академічних виплат. 2017. URL: <http://www.lawportal.com.ua/stipendija-rozmir-socialnih-akademichnih-viplat.html>.
14. MOJA EDUKACJA. URL: <https://mojaedukacja.com/pro-nas>.
15. Studway.com.ua. URL: <http://studway.com.ua/>.
16. Unistudy.org.ua. URL: <http://unistudy.org.ua/>.